

AGRESIJA, SAMOOBRANA I ANTICIPATORNA SAMOOBRANA¹

Prof. dr. sc. Maja Seršić *

UDK 341.312.5
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: veljača 2007.

U radu se razmatraju međunarodnopravni koncepti samoobrane, oružanog napada (agresije) i anticipatorne samoobrane. Posebna pozornost posvećuje se definiciji oružanog napada (agresije) te se, uz relevantne međunarodnopravne dokumente, ispituju stajališta međunarodne sudske prakse te praksa država i organa UN. Analizira se dopustivost anticipatorne samoobrane prema običajnom pravu i ispituje utjecaj nove američke doktrine na postojeće međunarodno pravo.

Ključne riječi: agresija, samoobrana, anticipatorna samoobrana, slučaj Caroline, preventivni udar

1. UVODNE NAPOMENE

Samoobrana je jedina Poveljom UN i općim međunarodnim pravom priznata iznimka od zabrane uporabe sile, preciznije rečeno jedina dopuštena jednostrana uporaba sile. Poveljom je uređena i uporaba sile uz dopuštenje i koordinaciju Vijeća sigurnosti UN, a uz nju veći broj autora smatra da je dijelom općeg običajnog prava postala i uporaba sile u slučajevima tzv. humanitarne intervencije, ako je dopusti Vijeće sigurnosti.

Uvjeti, opseg i ograničenja ostvarivanja prava na samoobranu često su bili predmet interesa u doktrini i praksi država, a rasprave su se posebno intenzivirale nakon pokušaja uvođenja tzv. Bushove doktrine preventivnog udara.

---

¹ Ovaj rad proizašao je iz znanstvenog projekta (Suvremeni razvoj međunarodnog prava na globalnoj i regionalnoj razini) provedenog uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

* Dr. sc. Maja Seršić, profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

U radu raspravljamo o konceptu samoobrane, oružanom napadu (agresiji) kao preduvjetu dopustivosti samoobrane, tzv. anticipatornoj samoobrani, te tzv. Bushovoj doktrini preventivnog udara. Posebno nas zanima je li pravni koncept samoobrane pretrpio izmjene nakon terorističkih napada na SAD 11. rujna 2001.

2. KONCEPTI SAMOOBRANE

I prije bujanja međunarodnog terorizma u današnjem obliku, u doktrini i stajalištima država postojala su dva suprotstavljena gledišta glede tumačenja čl. 51. Povelje UN.

Većina autora tumačila je navedeni članak Povelje restriktivno, naime da pravo samoobrane, kao jedina iznimka od zabrane uporabe sile, postoji samo ako je došlo do oružanog napada.

Manji dio autora podržavao je široko pravo na samoobranu koje ide preko prava na odgovor na oružani napad na teritorij države te tvrdio da je članak 51. Povelje UN putem riječi *prirodno* (koja se odnosi na pravo na samoobranu)² sačuvao sadržaj običajnog prava na samoobranu koje je, uz odgovor na oružani napad, uključivalo i zaštitu vlastitih državljana te tzv. anticipatornu samoobranu.³ Autori koji zastupaju "usku" definiciju prava na samoobranu odgovaraju da to nije moguće jer je običajno pravo već u vrijeme donošenja čl. 51. Povelje dopuštalo samoobranu jedino u slučaju oružanog napada.⁴

U praksi država mali se broj njih svega nekoliko puta pri svojim intervencijama u stranim državama pozivao na široko pravo samoobrane koje bi uključivalo i zaštitu vlastitih državljana u stranoj državi bez pristanka te države kao

---

² Članak 51. Povelje UN glasi: "Ništa u ovoj Povelji ne dira u prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na nekoga člana Ujedinjenih naroda sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Mjere koje članovi poduzmu u vršenju toga prava samoobrane odmah se pojavljuju Vijeću sigurnosti i nipošto ne diraju u ovlasti i dužnosti Vijeća sigurnosti da na temelju ove Povelje djeluje svakog časa na način koji smatra potrebnim za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti."

³ V. npr. D.W. Bowett, *Self-Defence in International Law*, 1958., str. 182; Schwebel, *Aggression, Intervention and Self-Defence in Modern International Law, Recueil des cours, Académie de Droit international* (dalje: RC), 1972-II, str. 463.

⁴ V. npr. I. Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, 1963.

i tzv. anticipatornu samoobranu. Tipična je npr. izjava SAD, pri intervenciji u Panami, da čl. 51. daje "prirodno pravo samoobrane da se zaštite američki životi".⁵ Glede tzv. anticipatorne samoobrane često se navodi slučaj Izraela koji je 1981. napao irački reaktor u gradnji, pozivajući se pri tome na tzv. anticipatornu samoobranu. Akciju je, naime, pravdao nužnošću da ukloni nuklearnu prijetnju opstanku Izraela budući da je irački reaktor trebao poslužiti za izradu nuklearnih bombi cilj kojih je trebao biti Izrael. Vijeće sigurnosti osudilo je taj čin Izraela kao protivan Povelji, ali se nije izjasnilo o načelnoj dopustivosti anticipatorne samoobrane.⁶

Dok se do eskalacije međunarodnog terorizma u novom mileniju samo nekoliko država, predvođeno trenutаčno najmoćnijom silom, u nekoliko navrata pozivalo na široki koncept samoobrane, velika većina ostala je na stajalištu "uske" koncepcije samoobrane, koja pretpostavlja postojanje oružanog napada. I same države koje su rabile oružanu silu najčešće su se pritom pozivale na svoje pravo samoobrane, ne objašnjavajući koji sadržaj daju tom pravu. Takvo pozivanje na pravo samoobrane i u slučajevima kad se nije o njoj radilo Međunarodni je sud u slučaju *Nicaragua* protumačio kao potvrdu postojanja običajnog prava o zabrani uporabe sile ili intervencije u unutrašnje poslove drugih država. U svojoj poznatoj izreci Sud je istaknuo:

"... Ako država djeluje na način *prima facie* nespojiv s priznatim pravilom, ali brani svoje ponašanje pozivajući se na iznimke ili opravdanja sadržane u samom tom pravilu, tada, bez obzira na to može li se ili ne ponašanje države pravdati na taj način, to znači potvrdu pravila, a ne njegovo slabljenje."⁷

Drugim riječima, Sud je, razmišljajući realno, ustvrdio da pozivanje država na samoobranu i kad za to ne postoje uvjeti znači da su one svjesne da je sa-

⁵ V. pismo američkog stalnog predstavnika pri UN predsjedniku Vijeća sigurnosti, UN dok. S/21035 od 20. prosinca 1989.

⁶ V. rezoluciju Vijeća sigurnosti 487 od 19. lipnja 1981. Treba istaknuti da neki autori taj slučaj navode kao primjer dopustive anticipatorne samoobrane, v. npr. A. D'Amato, *Israel's Air Strike upon the Iraqi Nuclear Reactor*, *American Journal of International Law* (dalje: *AJIL*), sv. 77, 1983., str. 584, i *Israel's Air Strike Against the Osiraq Reactor: A Retrospective*, *Temple International and Comparative Law Journal*, sv. 10, 1996., str. 259, 262-63.

⁷ V. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, *International Court of Justice, Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders* (dalje: *ICJ Reports*), 1986., st. 186.

moobrana jedina iznimka od zabrane uporabe sile, koja je moguća dok Vijeće sigurnosti UN još nije donijelo odluku o kolektivnoj uporabi sile. Sud je dodao da se ne može očekivati da je primjena običajnih pravila potpuna, tj. da se države u potpunosti suzdržavaju od zabrane uporabe sile i zabrane intervencije. Da bi se neko pravilo ustanovilo kao običajno, nastavio je Sud, praksa ne mora biti u apsolutnom, beziznimnom skladu s tim pravilom. Dovoljno je da je ponašanje država načelno u skladu s određenim pravilom, a da se suprotno ponašanje općenito tretira kao njegova povreda, a ne kao indikacije stvaranja novog pravila.⁸ To ključno pravilo - jednostavno formulirano, no koje u praksi nije uvijek lako primijeniti - imat ćemo na umu pri daljnjoj analizi.

Iako su se pozivale na samoobranu, akcije država koje su jednostrano rabile silu (uglavnom SAD i Izrael) sve su više nalikovale (zabranjenim) represalijama, s obzirom na to da su samoobranom počele zvati i oružane odgovore na prošle terorističke napade. Akcije su usmjeravane na države koje su navodno pružale utočište teroristima, a kao cilj navodila se prevencija budućih napada (npr. uporaba sile od strane Izraela u Bejrutu 1968. i Tunisu 1985. te od strane SAD u Libiji 1986., Iraku 1993., Sudanu i Afganistanu 1998.).

Nakon 11. rujna 2001. SAD su krenule i dalje i tzv. Bushova doktrina preventivne samoobrane (preventivnog udara) smatra da su u borbi protiv terorizma dopuštene i čiste preventivne akcije, dakle i bez prethodnog ili prijetećeg (terorističkog ili drugog) napada. Je li praksa na temelju te doktrine utrla put za stvaranje novog običajnog pravila, pokušavamo odgovoriti u nastavku rada, nakon što analiziramo prethodno relevantne kategorije na kojima zaključak mora počivati.

3. ORUŽANI NAPAD

U nedostatku definicije samoobrane, ključnim se pokazuje pojam *oružanog napada* (agresije) koji daje pravo na samoobranu.

Taj je pojam bio u središtu razmatranja Međunarodnog suda u presudi u slučaju *Nicaragua* 1986., a Sud se bavio njime i u novijim presudama, npr. u slučaju naftnih platformi 2003., između SAD i Irana (v. dalje).

U presudi u slučaju *Nicaragua* Sjedinjene Države opravdavale su uporabu sile protiv Nikaragve kao kolektivnu samoobranu protiv oružanih napada

---

⁸ *Ibid.*

Nikaragve na Kostariku, Honduras i Salvador. Sud to nije prihvatio, ustvrdivši da nije bilo oružanog napada od strane Nikaragve.

Sud je ispitivao mora li napad izvršiti regularna vojska da bi se radilo o oružanom napadu druge države. Oslanjajući se na *Definiciju agresije* (sadržanu u rezoluciji Opće skupštine 3314 (XXIX) od 14. prosinca 1974.),⁹ za koju je ustvrdio da odražava običajno međunarodno pravo, Sud je konstatirao da oružani napad može biti i "... upućivanje od strane ili u ime neke države, oružanih odreda ili skupina, neregularnih snaga ili plaćenika, koji poduzimaju protiv neke druge države oružane čine takve ozbiljnosti da se izjednačuju s gore navedenim činima ili se sadržajno mogu njima obuhvatiti."¹⁰

U teoriji i u praksi država opće je prihvaćeno da se slanje oružanih grupa - koje nisu regularne oružane snage - u drugu državu može smatrati agresijom. No, postoji neslaganje glede stupnja umiješanosti države koji je potreban da bi se akcije mogle njoj pripisati i oružano djelovanje protiv nje pravdati kao samoobrana. Svjestan toga, Sud je u presudi u slučaju *Nicaragua* pozornost usmjerio na navedeno sporno pitanje. Istaknuo je da se zabrana oružanog napada može primijeniti na slanje oružanih skupina na teritorij druge države ako se takva operacija, s obzirom na opseg i učinke, može smatrati oružanim napadom, a ne graničnim incidentom, kad bi je izvele regularne oružane snage. Pomoć pobunjenicima u obliku dostave oružja ili logističke ili druge potpore, po mišljenju Suda, ne može se smatrati oružanim napadom, nego prije prijjetnjom ili upotrebom sile ili nedopuštenom intervencijom u unutrašnje ili vanjske poslove drugih država.¹¹

Iz navedenog razmatranja Suda proizlaze dvije važne konstatacije i s njima povezana pitanja.

Prvo, ako se pomoć pobunjenicima u obliku dobave oružja, logističke i financijske pomoći ne može izjednačiti s oružanim napadom, postavlja se pitanje koji se stupanj involviranosti države u djela pojedinaca može smatrati oružanim napadom na drugu državu.

Drugo, iz navedene izreke Suda i njegove analize na drugim mjestima u presudi u slučaju *Nicaragua* razvidno je razlikovanje između oružanog napada

⁹ Rezolucija je prihvaćena konsenzusom. Tekst na hrvatskom jeziku v. u: D. Lapaš, T. M. Šošić (ur.), *Međunarodno javno pravo - izbor dokumenata*, Zagreb, 2005. V. više J. Andrassy, B. Bakotić, M. Seršić, B. Vukas, *Međunarodno pravo 3*, Zagreb, 2006., str. 102 i d.

¹⁰ Čl. 3. t. g) *Definicije agresije*.

¹¹ Presuda u slučaju *Nicaragua, o.c.*, st.195.

i graničnih incidenata odnosno manje ozbiljnih oblika uporabe sile.¹² Postavlja se pitanje koje su pravne posljedice tog razlikovanja.

Glede prvonavedenog pitanja, Sud je u slučaju *Nicaragua* izrekao da sve vrste sudjelovanja SAD - u financiranju, organizaciji, obuci, opskrbi i opremanju *contras* - čak i opća kontrola nad snagama *contrasa* i visok stupanj ovisnosti tih snaga o SAD "... ne bi sami po sebi, bez daljnjih dokaza, značili da su SAD naredile ... počinjenje djela protivna ljudskim pravima i humanitarnom pravu... Da bi se SAD smatrale odgovornima za takvo ponašanje, moralo bi se, u načelu, dokazati da je ta država imala efektivnu kontrolu nad vojnim ili paravojnim operacijama u tijeku kojih su navodne povrede počinjene."¹³ Dakle, Sud je smatrao da se država može iznimno smatrati odgovornom za djela privatnih osoba (koje tada djeluju kao *de facto* organi države) ne samo ako privatne osobe plaća država i njihove akcije koordinira i nadgleda ta država nego da je potrebno i da djeluju po izravnim instrukcijama te države. Za ispitivanje postojanja navedenih uvjeta u literaturi se uvriježio naziv *Nicaragua test* ili *test efektivne kontrole*. Na temelju takvoga testa Sud je zaključio da se djela *contrasa* ne mogu pripisati SAD.¹⁴ Iako SAD ne mogu odgovarati za djela *contrasa*, to ne znači da SAD nisu odgovorne za nedopuštenu intervenciju i druge protupravne čine u Nikaragvi.

Stupanj uključenosti države u akcije oružanih skupina u drugoj državi bio je predmet razmatranja pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), i to prvi put detaljnije pred prizivnim vijećem u slučaju *Tadić*. Vijeće je ispitivalo stupanj kontrole Jugoslavije nad srpskim snagama u Bosni i Hercegovini radi određivanja je li se u Bosni i Hercegovini radilo o međunarodnom ili nemeđunarodnom sukobu. Ako se djelovanje srpskih snaga u Bosni i Hercegovini moglo pripisati Jugoslaviji, tada se radilo o međunarodnom sukobu i mogu se primjenjivati pravna pravila koja uređuju takve sukobe, uključujući ona o ratnim zločinima. U nastavku teksta razmatramo analizu prizivnog vijeća MKSJ u slučaju *Tadić*, iako valja istaknuti da taj sud, ovlašten suditi pojedincima, nije bio nadležan ispitivati elemente odgovornosti države (pripisivost državi djela pojedinaca), jer bi za to trebao pristanak države. Dakle,

¹² V. npr. i *ibid.*, st. 191, u kojem Sud upućuje na potrebu razlikovanja najozbiljnijih oblika uporabe sile (one koje čine oružani napad) i ostalih manje ozbiljnih oblika.

¹³ *Ibid.*, st. 115.

¹⁴ Uvjetima navedenog testa udovoljili su, po mišljenju Suda, pripadnici tzv. UCLA (od *Unilaterally Controlled Latino Assets*), koji su bili ili pripadnici vojske SAD ili latinskoamerički državljani plaćeni od SAD i pod njihovim stalnim nadzorom, a k tome su i djelovali pod izravnim instrukcijama SAD, *ibid.*, st. 75. i 80. te st. 6. izreke presude, str. 147.

iako se zaključci Suda glede tih pitanja mogu smatrati pravno nepostojećim, ovdje ih navodimo jer nas zanimaju s aspekta međunarodnopravne znanosti. Naime, i u ovom se slučaju, kao i u slučaju *Nicaragua*, radilo o ispitivanju uvjeta za pripisivost djela pojedinaca državi.

Prizivno vijeće u slučaju *Tadić*, iako nenadležno, nije se libilo kritizirati razmatranje Međunarodnog suda u slučaju *Nicaragua*, smatrajući da *Nicaragua test* nije uvjerljiv jer nije u skladu sa samom logikom cijelog sustava međunarodnog prava o odgovornosti države niti sa sudskom i državnom praksom. Načela međunarodnog prava o pripisivanju državi djela privatnih osoba, istaknulo je Vijeće, nisu zasnovana na rigidnim i uniformnim kriterijima. Zahtjev koji međunarodno pravo postavlja za pripisivanje državi čina privatnih osoba, istaknulo je Vijeće, jest da država ima nadzor nad tim osobama, a stupanj kontrole razlikuje se prema okolnostima svakog slučaja. Prema mišljenju Vijeća, treba razlikovati slučaj pojedinaca ili neorganiziranih skupina pojedinaca koje država angažira za obavljanje nedopuštenih akcija na području druge države (npr. otmice, atentati, sabotaze) od slučaja organiziranih i hijerarhijski strukturiranih grupa, kao što su npr. vojne jedinice ili naoružane grupe plaćenika, paravojnih formacija ili pobunjenika, koje neka država organizira i nadzire. Ti slučajevi razlikuju se i u sudskoj i državnoj praksi. U prvom slučaju, da bi država bila međunarodnopravno odgovorna, potrebno je dokazati da je davala izravne upute pojedincima za pojedina protupravna djela ili da je *ex post facto* preuzela ili odobrila poduzimanje tih djela kako bi se pokazalo da su pojedinci djelovali kao *de facto* organ te države. U drugom slučaju, Vijeće je smatralo da je država međunarodnopravno odgovorna za djela koja počine osobe koji čine organiziranu grupu pod njezinom kontrolom i pritom nije uvijek nužno da je država dala posebne instrukcije tim osobama glede pojedinih protupravnih djela. Da bi se, dakle, djela organizirane grupe pripisala državi, potrebno je dokazati da je grupa kao cjelina bila pod sveukupnom kontrolom države, ne samo time što je država financirala i opremala grupu nego i koordinirala i pomagala opće planiranje djelatnosti grupe.

Te dvije situacije treba razlikovati jer kod organiziranih grupa postoji odgovorna komanda, vanjski simboli i disciplina te član takve grupe ne djeluje samostalno, smatralo je Vijeće. Ako bi se i kod organiziranih grupa tražile izravne instrukcije države za njezinu međunarodnopravnu odgovornost, država bi, istaknulo je Vijeće, mogla lako izbjeći odgovornost dokazujući da izravne instrukcije nisu postojale.¹⁵

---

¹⁵ *International Legal Materials* (dalje: *ILM*), 1999., sv. 38, br. 4, str. 1540-1546.

Test sveukupne kontrole, koje je za procjenu pripisivosti djela privatnih osoba državi promoviralo (za to pitanje nenadležno) prizivno vijeće u slučaju *Tadić*, čini nam se još više podložan mogućim zloupotrebama nego test koji je utvrdio Međunarodni sud u slučaju *Nicaragua*. Ne ulazeći detaljnije u komentar navedene odluke prizivnog vijeća MKSJ, jer bi to prelazilo okvire ovog rada, samo bismo napomenuli da nam se čini da je rezultat uvođenja testa sveukupne kontrole dvojbena: država postaje objektivno odgovorna za sve čine privatnih osoba koje je organizirala, opskrbila i financirala. Specifične okolnosti pojedinih slučajeva ne uzimaju se u obzir. Iako se to, laički gledano, u nekim slučajevima može smatrati ispravnim s aspekta moralne odgovornosti, takva odgovornost države nije u skladu s postojećim načelima odgovornosti država za protupravne čine (v. dalje).

Pitanjem pripisivosti djela pojedinaca državi bavila se i Komisija za međunarodno pravo pri izradi Nacrta članaka o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine. U konačnom Nacrtu iz 2001.¹⁶ tom se problematikom bave čl. 8. i čl. 11. Čl. 8. određuje da se djelovanje osoba ili grupe osoba smatra činom države po međunarodnom pravu ako oni djeluju po uputama te države ili pod njezinim ravnanjem ili kontrolom. U komentaru te odredbe Komisija posebno ističe da se pri procjeni postoje li navedeni uvjeti treba uzimati u obzir načelo efektivnosti te tražiti postojanje stvarne veze između osobe ili grupe osoba koje su počinile određeno djelo i državne mašinerije.¹⁷ Čl. 11. određuje da se neko djelovanje koje nije pripisivo državi ipak smatra činom države po međunarodnom pravu ako (i u mjeri u kojoj) sama država preuzme i odobri navedeno djelovanje. Kao primjer može se navesti slučaj kad je militantna grupa iranskih studenata upala u američku ambasadu u Teheranu i uzela kao taoce 52 državljana SAD. U početku oni nisu djelovali u ime Irana, jer im iranske vlasti nisu dale instrukcije da počine ta djela niti su bili pod kontrolom iranskih vlasti. Stoga je u tom stadiju Iran mogao biti odgovoran samo za propust da spriječi napad na zgradu ambasade SAD odnosno da zaustavi napad, ustanovio je Međunarodni sud, kojem su SAD i Iran 1980. povjerali rješavanje spora.¹⁸ Kasnije su iranske vlasti formalno odobrile zaposjednuće ambasade

¹⁶ V. Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 23 April - 1 June, 2 July - 10 August 2001, *General Assembly, Official Records, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10)*, str. 29. V. više Andrassy, Bakotić, Seršić, Vukas, *o.c.*, str. 108 i d.

¹⁷ *Ibid.*, str. 104.

¹⁸ V. *ICJ Reports 1980.*, st. 63-68.

i držanje državljana SAD kao talaca i čak naredile studentima da nastave sa svojim aktivnostima. U tom su momentu, smatrao je Sud, militantni studenti postali *de facto* agenti iranske države i njihovi su čini, tj. zaposjednuće ambasade i držanje talaca, postali po međunarodnom pravu pripisivi Iranu.¹⁹

Drugo pitanje koje se nameće iz razmatranja Međunarodnog suda u presudi u slučaju *Nicaragua* jest pitanje pravnih posljedica razlikovanja između *oružanog napada* i *graničnih incidenata* odnosno *manje ozbiljnih oblika uporabe sile*, koje Sud spominje na više mjesta u presudi.²⁰ Sud nije detaljnije razmatrao kriterije za razlikovanje navedenih kategorija, osim što je naveo "... opseg i učinke ..." operacija²¹ te "okolnosti ... i ... motive" uporabe sile.²² Time je u osnovi ponovio *de minimis* klauzulu sadržanu u čl. 2. *definicije agresije* iz 1974. Prema tom članku, nakon što neka država prva upotrijebi oružanu silu kršeći Povelju, Vijeće sigurnosti može, imajući u vidu ostale bitne okolnosti, uključujući činjenicu da odnosni čini ili njihove posljedice nisu dovoljno ozbiljni, zaključiti da ne bi bilo opravdano tvrditi da je izvršen čin agresije.

I u navođenju pravnih posljedica manje opasnih oblika uporabe sile Međunarodni sud ostaje u okvirima općepoznatih načela i pravila. U određivanju pravnih pravila koja se primjenjuju na takve čine Sud upućuje na Deklaraciju o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda iz 1970.,²³ koja, uz formulacije koje opisuju agresiju, sadržava i one koji se odnose na manje opasne oblike uporabe sile. Tako Deklaracija, koja se uzima kao dokaz postojanja *opinio iuris* država, osim opće obveze neintervencije u unutrašnje stvari druge države, spominje npr. dužnost država da se suzdrže: od svake akcije uporabom sile koja bi lišila narode izvršavanja načela jednakih prava i samoodređenja; od organiziranja ili ohrabrivanja organiziranja neregularnih snaga ili naoružanih skupina, uključujući plaćenike koji bi upadali na teritorij druge države; od organiziranja, pomoći ili sudjelovanja u terorističkim činima u drugim državama ili prešutnom pristajanju na organiziranje aktivnosti na svom teritoriju koje bi rezultirale takvim činima. Sud zaključuje da je jedina iznimka od općeg pravila o zabrani upotrebe sile pravo (individualne i kolektivne) samoobrane.

¹⁹ V. *ibid.*, st.74.

²⁰ V. npr. *ICJ Reports 1986., o.c.*, st.191, st.195.

²¹ V. *ibid.*, st.195.

²² V. *ibid.*, st. 231.

²³ V. tekst Deklaracije (koja se skraćeno naziva i Deklaracija sedam načela) u rezoluciji Opće skupštine 3625 (XXV) od 24. listopada 1970.

Prema postojećem međunarodnom pravu, nastavlja Sud, države nemaju pravo "oružanog" odgovora na čine koji nisu *oružani napad*, pa to pravo ne postoji ni u odnosu prema nedopuštenoj intervenciji.²⁴

Radi li se o oružanoj operaciji dovoljne ozbiljnosti da se može smatrati oružanim napadom na koji je dopuštena samoobrana, procjenjuje se od slučaja do slučaja, pa, ovisno o okolnostima, jedan te isti incident može, ali i ne mora, biti kvalificiran oružanim napadom. Tako je u presudi u slučaju naftnih platformi iz 2003., između SAD i Irana, Sud istaknuo da ne smatra isključenom mogućnost da se miniranje jednog ratnog broda smatra oružanim napadom i da bude dovoljno da opravda samoobranu. No, u konkretnom slučaju, s obzirom na okolnosti, to se ne može zaključiti. Naime, napadi SAD na iranske platforme bili su odgovor na, prema tvrdnji SAD, "oružani napad" Irana, koji se sastojao, između ostalog, u miniranju američkog ratnog broda. No, Sud je, uzevši u obzir sve okolnosti, uključujući nedostatnost dokaza da se zaista radilo o iranskom napadu usmjerenom baš na SAD,²⁵ zaključio da se američki napadi na iranske platforme ne mogu opravdati kao samoobrana.²⁶

Vidjeli smo da Sud u presudi u slučaju *Nicaragua* ne raščlanjuje detaljnije razlikovanje između oružanog napada i blažih oblika uporabe sile niti posljedice tog razlikovanja. Zašto mu onda posvećuje toliko vremena? Čini nam se da je Sud posebno ističući to razlikovanje htio naglasiti da je samoobrana, kao jedina iznimka od zabrane uporabe sile, dopuštena samo u najozbiljnijim slučajevima uporabe sile, kad je nedvojbeno riječ o oružanom napadu druge države. Time je vjerojatno htio podsjetiti države da se ne mogu olako pozivati na pravo samoobrane. To je osobito važno ako se pod plaštom kolektivne samoobrane u neki sukob uključe treće države, što je čest slučaj. Stoga je Sud i istaknuo da je jedan od uvjeta kolektivne samoobrane da je država koja se smatra žrtvom napada postavila zahtjev drugim državama za takvom samoobranom.²⁷

Postavlja se pitanje kakav mora biti odgovor na oružani napad da bi se smatrao dopustivom samoobranom.

Prema općem običajnom pravu, on mora biti nuždan i proporcionalan. To je potvrdio Međunarodni sud više puta. Tako je u savjetodavnom mišljenju o

²⁴ V. *ICJ Reports 1986., o.c.*, st. 193, st. 211 i d.

²⁵ Naime, nije bilo nedvojbeno dokazano da je baš Iran postavio te mine i je li onaj tko ih je postavio imao na umu miniranje baš američkog broda ili bilo kojeg broda koji uđe u minirano područje.

²⁶ *ICJ Reports 2003.*, st. 72.

²⁷ *ICJ Reports 1986., o.c.*, st. 199.

dopustivosti upotrebe ili prijetnje nuklearnim oružjem u oružanom sukobu Sud ustvrdio da je podvrgavanje prava na samoobranu uvjetima nužnosti i proporcionalnosti pravilo običajnog prava.²⁸ I u presudi u slučaju *Nicaragua* Sud je potvrdio običajnopравни karakter pravila da samo mjere koje su nužne u odgovoru na oružani napad i koje su mu proporcionalne mogu biti kvalificirane kao samoobrana.²⁹

Nužnost i proporcionalnost, kao minimalni uvjeti za odlučivanje ima li neka upotreba sile značaj samoobrane, znače da cilj samoobrane mora biti da zaustavi i odbije napad. Samoobrana ne smije imati punitivnu svrhu.

Zahtjevi za nužnošću i proporcionalnošću samoobrane ne znače da je država u samoobrani ograničena na istovrsno oružje, cilj ili vrstu oružanih snaga kao i država koja je izvršila oružani napad, niti to znači da treba svoju akciju nužno ograničiti na vlastiti teritorij.

Jedan od kriterija prema kojem se procjenjuje udovoljava li neka akcija navedenim uvjetima jest predmet, tj. cilj kojem je usmjerena. To je posebno istaknuo Međunarodni sud u presudi u slučaju naftnih platformi iz 2003., smatrajući da američki napad na iranske platforme - da se zaista radilo o odgovoru na *iranski oružani napad*, što nije bio slučaj - ne bi bio nuždan odgovor na napad na tanker pod američkom zastavom i miniranje američkog ratnog broda. Prema mišljenju Suda, nije se radilo o cilju koji bi prethodno bio identificiran kao odgovarajući vojni cilj, nego o cilju koji je bio pogodan za SAD.³⁰ Glede uvjeta proporcionalnosti Sud je smatrao - da se zaista radilo o činu samoobrane - da bi tom uvjetu bilo udovoljeno u slučaju da su snage SAD u odgovoru na miniranje tankera, prethodno upozorivši osoblje koje je napustilo postrojenja, otvorile vatru i kasnije postavile i detonirale eksploziv na platformama koje su činile kompleks *Reshadat*. Naprotiv, po ocjeni Suda proporcionalnost se nije poštovala pri napadima na komplekse platformi *Salman* i *Nasr*, budući da su oni, kao dio širih operacija, izazvali velika razaranja i štete, a poduzeti su kao odgovor na miniranje - od neidentificiranog počinitelja - jednog jedinog američkog ratnog broda, koji, iako oštećen, nije potonuo i nitko nije stradao.³¹

Pri razmatranju uvjeta nužnosti i proporcionalnosti samoobrane redovito se u doktrini navodi poznati slučaj *Caroline*, koji se ujedno smatra i prvim

---

²⁸ *ICJ Reports 1996.*, st. 41.

²⁹ *ICJ Reports 1986.*, o.c., st. 176.

³⁰ *ICJ Reports 2003.*, st. 76.

³¹ *Ibid.*, st. 76-77.

slučajem u kojem su definirani uvjeti preventivne (anticipatorne) samoobrane (vidi dalje pod 4).

Caroline je bio američki parobrod koji je 1837. opskrbljivao ljudstvom i materijalom iz SAD pobunjenike protiv britanske vlasti u Kanadi. Britanske oružane snage ušle su na američki teritorij, uzaptile parobrod *Caroline*, zapalile ga i pustile niz slapove Nijagare, pri čemu su ubile i dva američka državljanina koji su bili na brodu. Nakon protesta SAD, britanska vlada tvrdila je da je napad bio opravdan jer je bio nuždan za njezinu samoobranu i opstanak budući da ilegalni prelasci osoba i stvari preko kanadske granice nisu bili spriječeni od vlasti SAD. U odgovoru na britanske tvrdnje o samoobrani državni tajnik SAD D. Webster izjavio je 1841. da je samoobrana opravdana samo u slučaju kad je nužnost samoobrane *hitna, neodoljiva (overwhelming) i ne ostavlja mogućnost izbora niti vrijeme za razmišljanje*.³² Uz te zahtjeve, kojima se definira postojanje neposredno prijetećeg napada (opasnosti), čin koji se pravda nužnošću samoobrane mora biti *ograničen tom nužnošću i jasno držan u njezinim okvirima*, dakle ne smije biti nerazuman i pretjeran.³³ Britanska vlada se ispričala i odgovorila da je akcija njezinih oružanih snaga u potpunosti ispunila navedene uvjete. SAD su primile ispriku britanske vlade, iako su izjavile da je paljenje broda bilo nepotrebno i neproporcionalno u odnosu prema prijetećoj opasnosti.³⁴

Navedenu formulaciju iz 1841., nastalu kao rezultat britansko-američkog diplomatskog dopisivanja, reafirmirao je više od stoljeća nakon slučaja *Caroline* Međunarodni vojni sud u Nürnbergu koji je ustvrdio da njemačka invazija u Norvešku 1940. nije bila preventivno-obrambena jer nije postojala potreba da se spriječi neposredno prijeteća invazija saveznika.³⁵ Sud je upotrijebio identičnu formulaciju kao državni tajnik SAD Webster 1841. te se u doktrini uvriježio naziv *test Caroline* kad se pri ispitivanju dopustivosti samoobrane rabe navedeni uvjeti.

³² Webster je napisao da nužnost samoobrane (necessity of self-defence) mora biti: "... instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation...", citirano prema: A. D. Sofaer, On the Necessity of Pre-emption, *European Journal of International Law* (dalje: EJIL), 2003., sv. 14, str. 219.

³³ "... Even supposing the need to enter the territory of the US, Britain must show it did nothing unreasonable or excessive; since the act justified by the necessity of self defence must be limited by that necessity, and kept clearly within it...", *ibid.*, str. 218.

³⁴ V. više W. Meng, The Caroline, *Encyclopedia of Public International Law*, ur. R. Bernhardt, sv. 3, 1981., str. 81; J.C. Yoo, Using Force, *University of Chicago Law Review* 2004., sv. 71, str. 8-9. V. i Andrassy, *Međunarodno pravo*, Zagreb, 1990., str. 362.

³⁵ V. *AJIL* 1947., sv. 41, str. 172, 205.

4. PREVENTIVNA SAMOOBRANA

Prvi put mogućnost preventivne akcije priznata je u međunarodnom pravu 1837., u prije opisanom slučaju *Caroline*, pod striktno navedenim uvjetima. Nakon stupanja na snagu Povelje UN, mnogi autori smatrali su da doktrina preventivne akcije priznata u slučaju *Caroline* više ne vrijedi zbog opće zabrane uporabe sile i dužnosti država da se suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su usmjerene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima Ujedinjenih naroda (čl. 2., st. 4. Povelje).

Iako se slažemo da Povelja načelno zabranjuje anticipatornu samoobranu, čini nam se da mogu postojati iznimne situacije u kojima su preventivni udari protiv neposredno prijetećeg oružanog napada opravdani kao samoobrana. To bi npr. bila situacija kad bi država preventivnom akcijom uništila u drugoj državi dalekometno oružje koje je bilo spremno za napad na njezin teritorij. Spomenuta *Definicija agresije*, usvojena rezolucijom Opće skupštine 3314 (XXIX) iz 1974., priznaje tu mogućnost, smatrajući prvu uporabu oružane sile samo kao *prima facie*, dakle oborivi dokaz o činu agresije. Naime, Vijeće sigurnosti može, imajući u vidu ostale bitne okolnosti, zaključiti da ne bi bilo opravdano utvrditi da je izvršen čin agresije (čl. 2. *Definicije*), nego da je npr. bila riječ o otklanjanju neposredno prijetećeg napada.³⁶

Kod preventivne akcije, kao i kod "klasične" samoobrane, od posebne su važnosti zahtjevi za nužnošću i proporcionalnošću, koji će, uz zahtjev za postojanjem neposredno prijetećeg oružanog napada, biti ključni za ocjenu dopustivosti preventivnog udara. Drugim riječima, smatramo da pod uvjetima navedenim još u slučaju *Caroline*, postoji i danas običajnim pravom priznato pravo preventivne samoobrane, s time da postojanje navedenih uvjeta utvrđuje Vijeće sigurnosti UN.³⁷

Ostvarivanje prava preventivne samoobrane pod spomenutim, vrlo zahtjevnim uvjetima, nije, čini nam se, nespojivo s čl. 51. Povelje UN jer se može tvrditi da uska mogućnost preventivnog udara, u opsegu definiranom u slučaju *Caroline*,

³⁶ Usp. B-O, Bryde, Self-Defence, *Encyclopedia of Public International Law*, ur. R. Bernhardt, sv. 4, 1981., str. 213. U hrvatskom se, kao i u engleskom, za tu vrstu preventivnih akcija rabe sljedeći nazivi: preventivna samoobrana (*preventive self-defence*), anticipatorna samoobrana (*anticipatory self-defence*) i preventivni udar (*pre-emptive strike*).

³⁷ Usp. npr. M. Bothe, Terrorism and the Legality of Pre-emptive force, *EJIL*, 2003., sv. 14, str. 231; Y. Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, 1988., str. 182, 244.

proizlazi iz “prirodnog prava samoobrane” na koji se odnosi čl. 51.,³⁸ odnosno da pod navedenim uvjetima postoji situacija koja je ekvivalentna oružanom napadu.³⁹ Naime, logično je da “prirodno pravo samoobrane” obuhvati i odgovor na sigurnu, neposredno prijeteću opasnost, neotklonjivu drugim načinom osim preventivnom (anticipatornom) akcijom. Kao i kod “klasične” samoobrane, bit preventivnog udara je otklanjanje napada. Ako postoji nedvojbeno saznanje o neposredno prijetećem oružanom napadu, koji se može otkloniti preventivnom akcijom, a nužnost te akcije je hitna, neodoljiva i ne ostavlja mogućnost izbora niti vrijeme za razmišljanje, ne čini se logičnim da pravo obvezuje čekati da se npr. zbog napada dalekometnim projektilima izgube životi i izvrše velika razaranja da bi se steklo pravo na samoobranu. Navedeni uvjeti zaista situaciju maksimalno približavaju karakteristikama aktualnog oružanog napada.

Vjerojatno bi se s tim složio i veći broj autora koji se izjašnjava protiv postojanja prava preventivne samoobrane ili se izbjegava o tome očitovati, zbog bojazni da će države htjeti stalno širiti tu usku mogućnost preventivne akcije, navodeći nove opravdane ili manje opravdane razloge. I zaista, čitajući zadnjih godina politološku, ali i međunarodnopravnu literaturu posvećenu problematici samoobrane, primjećujemo upravo tu tendenciju. Naime, dosta autora, pretežno iz SAD, upozorava na nužnost prilagodbe uvjeta definiranih u slučaju *Caroline* modernoj tehnologiji koja je pomakla granice “neposredno prijeteće” opasnosti. Pri tome ističu da u većini slučajeva u trenutku napada ili neposredno pred napad nije moguć efikasni odgovor ili preventivna akcija zbog brzine i razornosti modernog oružja. Zbog toga bi, smatraju ti autori, trebalo elastičnije procjenjivati preventivne akcije, dopuštajući ih prije no što potencijalni napadač stekne odlučnu i nenadoknadivu vojnu prednost.⁴⁰

Nažalost, tendencije proširivanja prava preventivne samoobrane nisu se ograničile samo na doktrinu, nego ih je počela zagovarati i u praksi primjenjivati najmoćnija sila svijeta, pogotovo nakon terorističkih napada 11. rujna 2001.⁴¹ Ostvarujući noćnu moru međunarodnih pravnika koji se, opreza radi, načelno izjašnjavaju protiv postojanja prava na preventivnu samoobranu ili o tome šute, tzv. Bushova doktrina preventivnog udara predviđa široke mogućnosti

---

³⁸ Usp. Meng, *o.c.*, str. 81.

³⁹ Usp. Bothe, *o.c.*, str. 231.

⁴⁰ V. Yoo, *o.c.*, str. 10, 18-19 *et seq.* V. i A. D. Sofaer, *o.c.*, str. 209 *et seq.*

⁴¹ Još su devedesetih godina XX. stoljeća Sjedinjene Države znale svoje akcije pravdati pravom na samoobranu (npr. oružane akcije u Afganistanu i Sudanu 1998.).

preventivnih akcija. Tako npr. u *Strategiji nacionalne sigurnosti*,⁴² koju je 2002. Kongresu podnio predsjednik Bush, stoji da se koncept neposredne opasnosti mora prilagoditi mogućnostima i ciljevima današnjih protivnika. Pravo preventivne akcije Sjedinjene Države pridržavaju si kad su one ili njihovi saveznici izloženi ozbiljnoj prijetnji, posebno ako je riječ o prijetnji ili uporabi oružja za masovno uništavanje u rukama neodgovornih država ili terorista, koji se ne mogu zaustaviti ili odvratiti bez uporabe sile.⁴³ Ako postoji prijetnja, kaže se u *Strategiji*, rizično je ne djelovati i moraju se poduzeti anticipatorne akcije radi obrane, “čak ako postoji nesigurnost glede vremena i mjesta napada neprijatelja”.⁴⁴ Taj hibrid prava na samoobranu i načela opreza (*precautionary principle*) iz područja prava okoliša daje, blago rečeno, čudne rezultate. Na području prava okoliša načelo opreza nalaže da se preventivne mjere za zaštitu okoliša moraju poduzimati već u slučaju sumnje da bi šteta mogla nastupiti, iako to još nije sa sigurnošću znanstveno dokazano.⁴⁵ Preneseno na područje dopustivosti uporabe sile, to bi značilo: “U slučaju neizvjesnosti, udari”, što je, naravno, nedopustivo i neprihvatljivo.⁴⁶

Strategija, kao i suvremena, pretežno američka, uglavnom politološka, ali dijelom i međunarodnopravna literatura, pledira da se zahtjev za neposredno prijetećim napadom prilagodi suvremenim uvjetima. Ako se dopusti da se prijetnja naglo i u potpunosti ostvari, sve akcije će doći prekasno, istaknuo je predsjednik Bush 2003.⁴⁷ braneći svoju doktrinu, koja *de facto* zagovara neograničeno pravo preventivne akcije.

Ne može se poreći da su neki argumenti koje navode autori pobornici preventivnih akcija, pa i neki navodi iz američke *Strategije*, valjani. No, bez obzira na te argumente, širenje mogućnosti preventivnog udara preko ograničenog opsega priznatog postojećim običajnim pravom ne čini se prihvatljivim, jer bi to s vremenom u decentraliziranom sustavu dovelo do ukidanja zabrane uporabe

---

⁴² V. tekst *Strategije* na www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf

⁴³ *Ibid.*, dio V.

⁴⁴ “We must adapt the concept of imminent threat to the capabilities and objectives of today’s adversaries...The greater the threat, the greater the risk of inaction - and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy’s attack”. *Ibid.*, dio I.

⁴⁵ V. više M. Seršić, *Međunarodnopravna zaštita morskog okoliša*, Zagreb, 2003., str. 31 *et seq.*

⁴⁶ V. Bothe, *o.c.*, str. 232.

⁴⁷ V. *State of the Union Address* iz 2003., dio 8.: Irak, www.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/01/28/sotu.transcript.8/index.html

sile. Sjetimo se koncepta pravednog rata u XVIII. i XIX. stoljeću prema kojem je rat bio dopušten kad se vodio za pravednu svrhu i pravednim sredstvima. No, u praksi se teško moglo odrediti čija je svrha pravedna, a čija nije, i svi su se pozivali na pravednu svrhu. Tako se s vremenom pravilo o pravednom ratu, koje je trebalo ograničiti posezanje za ratom, pretvorilo u suprotnost.⁴⁸

Iako se, kao što smo napomenuli, valjanost nekih argumenata u korist proširivanja mogućnosti preventivne akcije ne može zanijekati - pogotovo onih o obilježju suvremenog oružja, dobri argumenti ne stvaraju nova pravna pravila. Tehnički, uobičajena procedura izmjene običajnog prava - jer izmjena čl. 2., st. 4. i čl. 51. Povelje UN teško da dolazi u obzir - jest ponašanje suprotno tom pravu, praćeno tvrdnjama o stvaranju novog prava. Takva praksa mora biti stalna, jednoobrazna i kontinuirana te praćena pravnim uvjerenjem da je upravo takva praksa (novo) pravo. Ništa ne upućuje na to da bi se novo pravilo o širokoj dopustivosti preventivnog udara zaista razvilo ili da se razvija u praksi država. Riječ je o praksi jedne države ili dviju država, koju ne podupiru ostale države, a kad i daju potporu nekom potezu, brižljivo paze da ne daju načelne izjave o dopustivosti preventivnih akcija koje bi se mogle tumačiti u prilog stvaranju novog prava. Dakle, možemo sa sigurnošću zaključiti da tzv. Bushova doktrina nije izazvala promjene u postojećem međunarodnom pravu.⁴⁹

Fundamentalne razloge zbog kojih nikako ne bismo smjeli dopustiti iznimke od zabrane uporabe sile i zašto bi one dovele do ukidanja jedne od najvažnijih tekovina dvadesetog stoljeća vrlo pronicljivo je uočio Bothe. On podsjeća da je običajnopravno pravilo o zabrani uporabe sile posebno osjetljivo jer se zapravo nije započelo razvijati u praksi država, koju bi postupno pratila pravna svijest, nego je ovdje, na specifičan način, pravna svijest prethodila praksi. Nikad nije postojala konzistentna praksa suzdržavanja od uporabe sile. Ono što se promijenilo nakon Prvog svjetskog rata bila je reakcija relevantnih aktera na uporabu sile. Polako se javljao *opinio juris* da je rat pravno nedopustiv i u skladu s tim počela se mijenjati praksa država i službene reakcije na uporabu sile. Do toga je došlo zbog duboke društvene promjene, naime promjene u prosudbi društvenih vrijednosti. Uzdrmano ljudskim patnjama prouzročeni Prvi svjetski ratom, društvo više nije bilo spremno prihvatiti rat kao soluciju. Tako se s vremenom razvilo jedno od najvećih civilizacijskih postignuća - pravna za-

---

⁴⁸ V. Bothe, *o.c.*, str. 237-238.

⁴⁹ Usp. npr. C. Gray, *International Law and the Use of Force*, 2. izd., Oxford, New York, 2004., str. 193 *et seq.*

brana rata i općenito uporabe sile. Pravilo se razvilo iako praksa država ni prije ni poslije stvaranja te zabrane nije bila univerzalna. No, prema međunarodnom pravu dovoljna je opća praksa da se stvori običajnopravno pravilo. Protivno ponašanje država nije prestalo ni nakon stvaranja pravila - i to kogentnog - o zabrani uporabe sile. No, takvo se ponašanje općenito tretiralo kao kršenje postojećeg pravila, a ne kao naznaka stvaranja novog pravila.⁵⁰

Iako je suvremeno društvo prošlo dug i trnovit put do zabrane rata i uopće uporabe sile, najnovije tendencije upozoravaju nas na činjenicu koju često zaboravljamo, naime da su društveni procesi reverzibilni. Iako smo daleko od remilitarizacije sustava vrijednosti, moramo pažljivo pratiti pokušaje momentanih "moćnika" da se pravno prošire mogućnosti uporabe sile, koji to čine, između ostalog, utjecajem na javno mnijenje tvrdnjama da je individualna preventivna akcija jedini način borbe protiv nepoćudnih režima, terorista i država koje ih štite. Ako se vratimo na široke koncepte, kao što je bio koncept pravednog rata (ili kakav je novouvedeni - pravo preventivnog udara u "ratu" protiv terorizma), kako bismo opravdali uporabu oružane sile, dolazimo na sklisko tlo, kojim se možemo "odskliznuti" nazad u devetnaesto stoljeće kad je rat bio pravno dopustiv.⁵¹

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Što nam preostaje u postojećim okolnostima?

Treba poći od toga da se opasnosti međunarodnom miru i sigurnosti koje dolaze od mogućnosti upotrebe oružja za masovno uništavanje od neodgovornih vlada i od međunarodnog terorizma ne mogu rješavati kršenjem zabrane uporabe sile od najmoćnijih država, koje se pritom pozivaju na pravo samoobrane ili preventivnog udara. To, kao što smo svjedoci, samo vodi daljnjoj eskalaciji nasilja, a ne rješava problem. Jedina je razumna solucija rješavanje problema u okviru Ujedinjenih naroda. Upotreba oružja za masovno uništavanje ili prijetnja tim oružjem jasna su prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti u smislu članka 39. Povelje, a Vijeće sigurnosti još od devedesetih godina XX.

---

⁵⁰ Usp. s razmatranjima Međunarodnog suda u slučaju *Nicaragua, o.c.*, st. 186; v. *supra* pod 2. uz bilj. 7.

⁵¹ V. Bothe, *o.c.*, str. 238.

stoljeća terorizam kvalificira kao prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti u smislu navedenog članka.⁵² Time je otvorena mogućnost uporabe široke palete vrlo efikasnih mjera koje UN stoje na raspolaganju. Kako bi se poduzimale u ime UN, dakle praktično svih država svijeta, efektivnost bi im bila veća.

Takav zaključak može - barem u ovom momentu - izgledati nerealan, jer za takvo što još nisu spremne najmoćnije države. No, neminovno je da će ih problemi s kojima se susreću pri unilateralnim intervencijama i poslije njih, kao i javno mnijenje u vlastitim državama, naposljetku ipak natjerati nazad pod okrilje UN, gdje, uostalom, imaju povlašten položaj.

Summary

Maja Seršić *

AGGRESSION, SELF-DEFENCE AND ANTICIPATORY SELF-DEFENCE

Prohibition of the use of force is the imperative norm of customary international law, enshrined in the Charter of the UN. The only exception to this rule is the right of individual or collective self-defence, as far as unilateral use of force is concerned, and the use of force upon authorization of the UN Security Council.

The author analyzes legal concepts of self-defence, armed attack (aggression) and anticipatory self-defence. Special attention is paid to the definition of armed attack since the legality of self-defence depends on the existence of an actual armed attack. In addition to the relevant international documents, the author examines the international jurisprudence, practice of the UN organs as well as state practice outside the UN. The legality of the anticipatory (preventive) self-defence is also examined. The author concludes that preventive action is permissible only within the restrictive conditions of the Caroline formula. Any expansion of the right of pre-emptive self-defence beyond this formula, as

---

⁵² V. više o problemu terorizma u međunarodnom pravu D. Lapaš, "Rat protiv terorizma" i koncept međunarodnopravnog subjektiviteta, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2006., sv. 56, br. 6, str. 1709 *et seq.*

* Maja Seršić, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

suggested by the recent American doctrine, is not acceptable, as it would undermine the very prohibition of the use of force.

The broadening of the right of preventive actions has not proved to be the adequate answer to the new threats, such as irresponsible governments in possession of nuclear weapons or international terrorism. The only solution seems to be the recourse to the UN Security Council mandate.

Key words: aggression, self-defence, anticipatory self-defence, Caroline case, pre-emptive strike

Zusammenfassung

Maja Seršić **

AGGRESSION, SELBSTVERTEIDIGUNG UND ANTIZIPATORISCHE SELBSTVERTEIDIGUNG

Das Gewaltverbot ist eine zwingende Regel des internationalen Gewohnheitsrechts, das auch in der UN-Charta verankert ist. Die einzige Ausnahme von dieser Regel ist das Recht der individuellen oder kollektiven Selbstverteidigung, soweit es sich um einseitige Gewaltanwendung handelt, sowie Gewaltanwendung auf Grund einer Ermächtigung durch den UN-Sicherheitsrat.

Die Autorin analysiert die rechtlichen Begriffe der Selbstverteidigung, des bewaffneten Angriffs (Aggression) und der antizipatorischen Selbstverteidigung. Besondere Aufmerksamkeit widmet sie der Definition des bewaffneten Angriffs, da die Zulässigkeit der Selbstverteidigung vom Bestehen eines aktuellen bewaffneten Angriffs abhängt. Außer relevanten internationalen Dokumenten erörtert die Autorin die internationale Rechtsprechung, die Praxis der UN-Organe und die staatliche Praxis außerhalb der UN. Auch die Zulässigkeit der antizipatorischen Selbstverteidigung wird untersucht. Die Autorin kommt zu dem Schluss, dass eine Präventivaktion lediglich unter den strengen Voraussetzungen der Formel aus dem Caroline-Fall zulässig ist. Jede darüber hinausgehende Erweiterung des Rechts auf einen Präventivschlag, wie von der neuen amerikanischen Rechtslehre vorgeschlagen, ist nicht annehmbar, da sie das Gewaltverbot selbst aushöhlen würde.

** Dr. Maja Seršić, Professorin an der Juristischen Fakultät in Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Die Erweiterung des Rechts auf Präventivaktionen hat sich nicht als angemessene Antwort auf neue Bedrohungen wie unverantwortliche Regierungen, die im Besitz von Nuklearwaffen sind, oder internationalen Terrorismus erwiesen. Als einzige Lösung bietet sich daher die Bekämpfung solcher Bedrohungen im Rahmen der Vereinten Nationen.

Schlüsselwörter: Aggression, Selbstverteidigung, antizipatorische Selbstverteidigung, Caroline-Fall, Präventivschlag